

ผ้าตีนจกเมืองน่าน

NAN'S TEEN JOK HANDICRAFTS

อรรถพงษ์ ประดิษฐ์พงษ์ / ATTAPONG PRADITPONG

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

MASTER OF ARTS PROGRAM IN CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT GRADUATE
SCHOOL SILPAKORN UNIVERSITY

รัศมี ชูทรงเดช¹ / RASMI SHOOCONGDEJ

บทคัดย่อ

การศึกษาการจัดการความรู้ผ้าตีนจกเมืองน่าน พบว่า ปัจจุบันวัฒนธรรมการทอและใช้สอยผ้าของ ชาวน่านเปลี่ยนแปลงไป ทำให้รูปแบบผ้าตีนจกเมืองน่านดั้งเดิมเริ่มสูญหาย เหตุนี้จึงต้องรวบรวมความรู้ ภูมิปัญญา และเสนอแนวทางการจัดการความรู้ผ้าตีนจกเมืองน่าน เพื่อให้ความรู้ และภูมิปัญญาดั้งเดิมคืนมา ใช้วิธีเปรียบเทียบข้อมูลส่วนประกอบจากวัตถุพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ ประเภท ผ้าตีนจกเมืองน่าน ที่ทอและใช้สอย ก่อน พ.ศ. 2401-2500 จำนวน 40 ผืน และนำการจัดการความรู้มาใช้เพื่อเผยแพร่ความรู้ผ้าตีนจกเมืองน่านผ่านเอกสารเผยแพร่ความรู้ให้กลุ่มเป้าหมายช่างทอผ้าบ้านม่วงใหม่ อ.ภูเพียง จ.น่าน จำนวน 19 คน ที่ทอผ้าใช้ไม่ต่ำกว่า 10 ปี

ผลการศึกษาพบว่า ผ้าตีนจกเมืองน่านที่ใช้ในการศึกษามีรูปแบบร่วมกันทางโครงสร้าง วัสดุ เทคนิค ลาย สี การเย็บตะเข็บ และจำนวนผ้าที่เย็บ ซึ่งจำแนกข้อมูลได้ตามช่วงระยะเวลาการทอ และการใช้สอยผ้า 4 ช่วง พบว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบผ้าตีนจกเมืองน่าน และแหล่งที่พบใน อ.เมือง อ.ท่าช้างผา อ.ภูเพียง อ.เวียงสา อ.นาหมื่น และ อ.นาหมื่น กลุ่มเป้าหมาย ร้อยละ 73.68 ที่ไม่มีความรู้เรื่องผ้าตีนจกเมืองน่าน ต้องการให้มีการจัดการความรู้ และเรียนรู้ผ่านเอกสารเผยแพร่ความรู้ เมื่อนำเอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องผ้าตีนจกเมืองน่านไปใช้พบว่า เป็นเอกสารที่รวบรวมข้อมูลได้ละเอียด เข้าใจง่าย สามารถนำไปใช้เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาได้ โดยมีความพึงพอใจในเอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องผ้าตีนจกเมืองน่านในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.47$)

คำสำคัญ: ผ้าตีนจก / น่าน

Abstract

From the study of Nan's Teen Jok handicrafts, it was found that the Nan culture of weaving and fabric utilization has changed, resulting in insufficient knowledge and understanding. Traditional patterns of Teem Jok handicrafts in Nan have disappeared. Therefore, it is important to study, explore, and restore knowledge of the traditional patterns of Nan's Teen Jok handicrafts. The objective of this study was to learn more about Nan's Teen Jok handicrafts knowledge management. Data were collected from the materials data base of the Bank of Thailand Museum, Northern Region Office. The researcher gathered data from 40 pieces of Nan's Teen Jok which were woven and utilized from between 1858 to 1957. Then data were sought for knowledge of the 7 facets of weaving. Knowledge of Nan's Teen Jok weaving was published through documents to a target group of 19 individuals with at least 10 years of household weaving experience. Sample handicraftsmen at Ban Mungmai, Napang Subdistrict, Phu Pieng District, Nan Province, were given the documents.

The results of this study showed that there were 7 facets of Nan's Teen Jok handicrafts: structure, materials, technique, pattern, color, seam sewing, and the number of fabric pieces sewn. Data were divided into two categories: 1) 4 periods before Teen Jok weaving and utilization. These periods did not influence the changes in patterns of Nan's Teen Jok. 2) There were 6 sources of Nan's Teen Jok including Mueang, Tha Wang Pha, Phu Wiang, Wiang Sa, Na Noi, and Na Muen. 73.68 of the sample handicraftsmen had no understandings of Nan's Teen Jok handicrafts. Overall satisfaction with published documents of Teen Jok weaving was at the highest level ($= 4.47$). The documents disseminated detailed information of Nan's Teen Jok handicrafts and provided simple and easy-to-read information. Publication had practical benefits in terms of

making new weavings in the future and conveying knowledge to the next generations to conserve local wisdom.

Keyword: Teen Jok Handicrafts, Nan

บทนำ

ผ้าทอมือเมืองน่านนับเป็นความมั่งคั่งทางด้านหัตถศิลป์ ประเพณีของสตรีชาวน่าน ด้วยมีเทคนิค การทอที่ละเอียด ประณีต จึงมีรูปแบบ และลวดลายที่สวยงามเป็นเอกลักษณ์

การทอผ้าและการใช้สอยผ้าในวัฒนธรรมเมืองน่าน โดยเฉพาะในด้านการแต่งกาย นอกจากจะมีความสำคัญในฐานะเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ที่มนุษย์จำเป็นต้องใช้ในการดำรงชีวิต ด้วยเหตุผลเพื่อใช้ปกปิดร่างกาย ให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ป้องกันสัตว์ และแมลงแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึง การรับรู้ และเข้าใจถึงกระบวนการทางความคิดที่สะท้อนถึงสภาพของการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายของชาวเมืองน่านภายใต้วัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน ลักษณะอันโดดเด่นทางด้านรูปแบบของผ้าทอมือเมืองน่าน นับเป็นร่องรอยจากอดีตที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองน่าน โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน และไทลื้อ จากการอยู่อาศัยร่วมกันจนมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันนั้น ได้ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม การทอผ้า(ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2540) ระหว่างสองกลุ่มชาติพันธุ์นี้ขึ้น และได้หล่อหลอมจนเป็นรูปแบบ ผ้าทอที่มีเอกลักษณ์เด่นชัดในแบบเฉพาะของวัฒนธรรมเมืองน่าน

จากความสำคัญดังกล่าวก่อให้เกิดการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายในรูปแบบ “ผ้าชิ้นเมืองน่าน” ขึ้นมาอย่างประณีตสวยงาม และทรงคุณค่า อันสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบทางความคิดที่ถ่ายทอดผ่านงานหัตถศิลป์จนได้มาซึ่ง

อัตลักษณ์ชาวเมืองน่าน ทั้งยังเป็นเครื่องหมายเชิงสัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นมา และสถานะของผู้สวมใส่

ในอดีตนั้นการทอผ้านับเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญประการหนึ่งของสตรีเมืองน่าน เช่นเดียวกับสตรีในพื้นที่อื่นๆ ของล้านนา อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีวิธีการ และเทคนิคการทอที่ประณีต มีลวดลายที่แตกต่าง และสวยงาม เป็นเอกลักษณ์ตามแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นผ้าจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ บ่งบอกความเป็นท้องถิ่นของตนเองได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะ “ผ้าตีนจก” ของชาวไทยวนเมืองน่าน

ผ้าตีนจก เป็นผ้าที่ใช้ในโอกาสพิเศษของชาวไทยวน มีโครงสร้างหลักเหมือนกับผ้าชิ้นทั่วไปในวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งประกอบไปด้วย ส่วนหัวผ้า ส่วนตัวผ้า และส่วนตีนผ้า หากแต่ส่วนตีนผ้าจะมีลักษณะพิเศษที่เกิดจากเทคนิคการตกแต่งลวดลายด้วยวิธีการ “จก” ซึ่งเป็นเทคนิคที่เหมาะสมกับลวดลายที่มีความละเอียด ซับซ้อนมาก

ในปัจจุบันการทอผ้าของชาวเมืองน่านเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด มีการประยุกต์รูปแบบให้เหมาะสมกับความนิยม โดยที่กระแสแฟชั่นและตลาดเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ผ้าทอที่มีการทอแบบเดียวกันทั้งหมด ไม่ว่าจะทอในเมืองน่านหรือที่ไหนในประเทศไทย ต่างมีรูปแบบเหมือนกันทั้งสิ้น จนในที่สุดผลผลิตก็ล้นตลาด ไม่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งยังมีการดัดแปลงหน้าที่ใช้สอยให้ผิดไปจากเดิม และกระแสความต้องการของตลาดการค้าผ้าโบราณ ได้ทำให้ผ้าโบราณเมืองน่านที่มีรูปแบบดั้งเดิมสูญหายไป จากท้องถิ่น (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2540) ส่งผลให้ช่างทอผ้าไม่สามารถหารูปแบบดั้งเดิมมาเป็น

ตัวอย่างเพื่อใช้ในการทอขึ้นใหม่ได้ หากปัญหานี้ยังคงดำเนินต่อไป ก็ จะส่งผลให้รูปแบบผ้าทอมือเมืองน่านสูญเสียด้านเอกลักษณ์ และไม่สามารถค้นหาลักษณะของกลุ่มชนได้

ปัจจุบันพบว่าการอนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมของผ้าทอมือเมืองน่านยังขาดการศึกษา และการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นผลทำให้วัฒนธรรมการทอผ้าและการใช้สอยผ้าของชาวเมืองน่านเปลี่ยนแปลงไปอย่างขาดความเข้าใจ (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2540) จากปัญหาดังกล่าวทำให้รูปแบบดั้งเดิมของผ้าตีนจกเมืองน่านเริ่มสูญหายไปพร้อมกับผ้าทอชนิดอื่นๆ ชาวเมืองน่านทั่วไปไม่รู้จักชื่อและรูปแบบของผ้าตีนจก จะรู้จักหรือคุ้นเคยก็เฉพาะในกลุ่มช่างทอผ้าผู้สูงอายุ ด้วยเหตุนี้จึงต้องศึกษาค้นคว้าเพื่อค้นหาความรู้ และรูปแบบดั้งเดิมของผ้าตีนจกเมืองน่านให้คืนกลับมา ทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์ “ผ้าตีนจกเมืองน่าน” ให้คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชาวเมืองน่าน และเป็นประโยชน์ในด้านการฟื้นฟูต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อรวบรวมความรู้ ภูมิปัญญาผ้าตีนจกเมืองน่าน

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการวิจัยได้แก่แบบสอบถามความคิดเห็นเรื่องผ้าตีนจกเมืองน่าน เอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องผ้าตีนจกเมืองน่าน แบบสอบถามความพึงพอใจเรื่องผ้าตีนจกเมืองน่านจากเอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องผ้าตีนจกเมืองน่านแบบบันทึกข้อมูลแบบข้อมูลเบื้องต้นวัตถุประสงค์ ประเภทผ้าตีนจกเมืองน่าน ในพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ ที่ใช้ในการวิจัย และแบบบันทึกข้อมูลส่วนประกอบรูปแบบผ้าตีนจกเมืองน่าน มีการทดสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยวิธีการทดสอบความน่าเชื่อถือ (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้มาตรวัดแบบร้อยละ (Percentage) Rating scale (Likert's Scale) ค่าพิสัย (Range) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้กลุ่มเป้าหมาย 19 คน คัดเลือกจากช่างทอผ้าบ้านม่วงใหม่ ต.นาบ่ง อ.ภูเพียง จ.น่าน ที่ทอผ้าใช้ในครัวเรือน ไม่ต่ำกว่า 10 ปี โดยเลือกแบบเจาะจง ด้วยวิธีตารางสำเร็จรูปของ Wanlop

ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบ (Comparison) แบบวิเคราะห์ส่วนประกอบ (Componential analysis) โดยการนำข้อมูลวัตถุประสงค์ ประเภทผ้าตีนจกเมืองน่าน ในพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคเหนือ ที่มีการทอและการใช้สอยอยู่ในช่วง ก่อน พ.ศ. 2401 ถึง พ.ศ. 2500 ซึ่งพบในเขตพื้นที่เมืองน่าน จำนวนทั้งหมด 40 ผืน ที่ผ่านการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological analysis) มาวิเคราะห์ส่วนประกอบแต่ละส่วนที่ได้จากการกำหนดคุณลักษณะ (Qualities) ทางด้าน “รูปแบบผ้าตีนจกเมืองน่าน” เพื่อเปรียบเทียบรายละเอียดข้อมูลส่วนประกอบรูปแบบผ้าตีนจกเมืองน่านในแต่ละผืน โดยแสดงให้เห็นความเหมือน และความแตกต่างกันของรูปแบบผ้าตีนจกเมืองน่านอย่างเป็นระบบ จนนำไปสู่ข้อมูลความรู้เรื่องผ้าตีนจกเมืองน่านที่กล่าวถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างสิ่งที่ศึกษากับสิ่งที่ค้นพบได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน ใช้วิธีการตรวจสอบความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลความรู้ผ้าตีนจกเมืองน่าน

องค์ความรู้ผ้าตีนจกเมืองน่าน

เมืองน่าน เป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อกับต้นพุทธศตวรรษ

ที่ 19 โดยการรวมตัวกันของกลุ่มชน “กาว” ซึ่งเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองท้องถิ่นดั้งเดิม ได้ สร้างบ้านแปงเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านตอนบน และมีพัฒนาการอย่างช้าๆ เรื่อยมา จนในที่สุดก็ได้ขยายเมืองลงมาทางทิศใต้ติดกับแม่น้ำน่าน โดยเรียกชื่อเมืองตามชื่อแม่น้ำว่า “เมืองน่าน” (สรสวดี อ่องสกุล, 2555: 111) เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน ตลอดระยะเวลา 600 ปี แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเข้ามาโดยการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การค้าขาย การศึกสงคราม หรือแม้แต่การสืบทอดพระพุทธศาสนา (ทรงศักดิ์ ปรารงค์ วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซีแมน, 2531: 10-12) กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้นำเอาวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเองเข้ามาในเมืองน่าน ทำให้การแลกเปลี่ยนและผสมผสานทางวัฒนธรรมจนเกิดเป็นรูปแบบ “วัฒนธรรมเมืองน่าน” (ทรงศักดิ์ ปรารงค์ วัฒนากุล, 2530)

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเมืองน่านแสดงให้เห็นการเคลื่อนตัวเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่สุดที่เข้ามาอยู่ในเมืองน่าน มีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านทางตอนกลาง และตอนล่างของเมืองน่าน และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ มีการตั้งถิ่นฐานกระจุกกระจายอยู่บริเวณที่ราบระหว่างหุบเขาทางตอนบน ซึ่งทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์นี้มีเอกสารหลักฐานต่างๆ ยืนยันถึงการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมืองน่านร่วมกับกลุ่มชนพื้นเมืองท้องถิ่นอย่างชัดเจน

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในเมืองน่านเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ “อาศัยอยู่บนพื้นที่ราบลุ่ม รู้จักทำนาดำและทำเหมืองฝาย (สรสวดี อ่องสกุล, 2555: 47) ” “เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมในด้านการทำนา” (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2548: 6-7) ซึ่งมีรูปแบบที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา ความสัมพันธ์ วิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ จากการอยู่อาศัยร่วมกันจนมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกัน ได้ก่อให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมการทำนาของสองกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้น และได้หล่อหลอมจนเป็นรูปแบบการทำนาที่มีเอกลักษณ์อย่างเด่นชัดในแบบเฉพาะวัฒนธรรมเมืองน่าน (ทรงศักดิ์ ปรารงค์ วัฒนากุล, 2540)

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองน่าน โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เป็นมูลเหตุที่สำคัญในการก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภายใต้ทรัพยากรทางธรรมชาติเดียวกันเป็นเวลายาวนานเกือบศตวรรษ ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนร่วมกัน จนหล่อหลอมเกิดเป็น “วัฒนธรรมสังคมชาวน่าน” ขึ้น

ชาวน่านมีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนาเป็นของตนเอง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการปรับตัวเพื่อให้อยู่ในระบบสังคมและวัฒนธรรมเช่นเดียวกับคนไทยภาคกลางจนแทบจะแยกไม่ออก แต่ประเพณีและวัฒนธรรมเก่าแก่บางอย่างที่สืบทอดมาแต่อดีตยังคงอยู่ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อพื้นฐานของชีวิตได้แก่ ความเชื่อในการนับถือผี และความเชื่อในพุทธศาสนา (มณี พยอมยงค์, 2526: 27) ทั้งยังมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมคล้ายกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ คือ ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการผลิตปัจจัยสี่ได้เองในกลุ่ม หรือในหมู่บ้าน ตั้งแต่การทำเกษตรกรรมเพื่อใช้เป็นอาหาร มีการสร้างที่อยู่อาศัย มีการใช้ยารักษาโรคจากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน และมีการผลิตเครื่องนุ่งห่ม กล่าวได้ว่าลักษณะ

เช่นนี้เป็นรูปแบบของสังคมที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาสังคมภายนอกอันเป็นเสมือนกรอบบังคับให้สมาชิกของสังคมรักษาเอกลักษณ์ทางศิลป วัฒนธรรม และขนบประเพณีของตนไว้ (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2530: 90)

สังคมชนบทของชาวน่านส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม มีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในการ “ทำไร่ ใส่นา” และการบริโภค มีการรวมตัวกันเพื่อทำ “เหมืองฝายและทำนา” ซึ่งเป็นกิจกรรมทางสังคมระดับชุมชนอันแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งทางสังคมชาวน่าน จากความผูกพัน ความสามัคคี และความสนิทชิดใกล้อีกด้วย

วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมชาวน่านมีความคล้ายคลึงกับพื้นที่อื่นๆ ในล้านนา (ภาคเหนือตอนบน) โดยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธและความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี ซึ่งสามารถแบ่งตามโบราณประเพณีของ “อาณาจักรหลักคำเมืองน่าน (สรสวดี อ่องสกุล, 2534: 59-100)” ที่ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันเป็นประเพณี 12 เดือน เช่น เดือนสาม เดือนสี่ (เดือนธันวาคม เดือนมกราคม) มหรศพตามกาล เดือนห้า (เดือนกุมภาพันธ์) ประเพณีนมัสการพระธาตุดอนแก้ว และประเพณีขึ้นถ้ำผาตูบ เดือนหก (เดือนมีนาคม) ประเพณีหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า และพิธีเลี้ยงผีหลวง เดือนแปด (เดือนพฤษภาคม) ประเพณีนมัสการพระธาตุเขาน้อย เดือนเก้า (เดือนมิถุนายน) งานปอยบวชลูกแก้ว เดือนสิบ (เดือนกรกฎาคม) ประเพณีเข้าพรรษา และประเพณีแรกนาขวัญ เดือนสิบเอ็ด ถึงเดือนสิบสอง (เดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน) ดุลละเหมืองฝาย ทำไร่ทำนา เดือนเกียง (เดือนตุลาคม) ประเพณีทานกฐิน ทานสลากภัต งานแห่ครัวตาน และประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น กิจกรรมทางวัฒนธรรมของ

ชาวน่านเกือบทุกกิจกรรม ล้วนแล้วแต่มีผ้าทอเข้ามาเกี่ยวข้องแทบทั้งสิ้น อาทิเช่น จะสวมใส่ผ้าชิ้นมาน ชิ่นบ้องไปทำบุญที่วัด ใส่ชิ่นเฉียงแสน ทำงานบ้าน ทำไร่ ทำนา และมักจะใส่ผ้าตีนจก ในงานพิธีโอกาสพิเศษ งานกินดอง (แต่งงาน) งานขึ้นบ้านใหม่ ทั้งนี้ลวดลายและชนิดของผ้าไม่ได้มีการจำแนกประเภทผ้าตามกิจกรรมที่ได้เข้าร่วม หากแต่ดูจากสวัสดียามส่วนบุคคล และความนิยมของแต่ละสมัยเท่านั้น

ชาวน่านส่วนใหญ่ยังเป็นกลุ่มคนทางสังคมในลักษณะเป็นชุมชนตามศรัทธาต่าง ๆ (คณะศรัทธา) มีโครงสร้างทางสังคมเช่นเดียวกับชาวล้านนาที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน วัดมีบทบาทสูงทางสังคม เพราะวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ และเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางธรรม ประเพณี พิธีกรรม รวมไปถึงความรู้ทางด้านเชิงช่างศิลปกรรมต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อการดำรงวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย พิธีกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมสู่ขวัญ พิธีกรรมในงานปอย (งานบุญ) พิธีกรรมส่งเคราะห์ (สะเดาะเคราะห์) พิธีกรรมตานก้วยสลาก (สลากภัต) หรือพิธีกรรมส่งสการ (งานศพ) ล้วนแล้วแต่เป็นพิธีกรรมที่มีพลังต่อชุมชนซึ่งได้นำมาจากวัดแทบทั้งสิ้น สำหรับผ้าและสิ่งทอของชาวน่านนั้น วัดก็มีบทบาทสำคัญ หรือเป็นต้นเรื่องในการสร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมที่จะกำหนดรูปแบบทางด้านลวดลาย และสี ผ่านความทรงจำในการรับรู้ จากการมองเห็นภาพวาดในมองเห็นงานจิตรกรรมฝาผนัง งานศิลปกรรมต่างๆ ภายในวัด รวมไปถึงการได้ฟังเทศนาธรรมตามชาดกล้านนาในเรื่องต่างๆ กล่าวคือ สตรีเมืองน่านนิยมเข้าวัดทำบุญเป็นประจำใน “วันศีล” หรือ วันพระ ตามจารีตชาวพุทธในล้านนา ในบางครั้งที่เป็น “วันศีลหลวง” หรือวันพระใหญ่ ก็จะมีการนอนค้างอ้างแรมที่วัดเพื่อปฏิบัติธรรม ด้วยเหตุนี้สตรีชาวน่านจึงมีโอกาสนี้จะรับรู้โดยตรงจากการเห็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง งานศิลปกรรมต่างๆ และจากการฟังเทศนาธรรม จึงได้จดจำและแปลการรับรู้เหล่านั้นออกมาเป็นลวดลายในงานหัตถกรรม

สิ่งทอต่างๆ อาทิ การพึ่งเทศนาธรรมในพิธีตั้งธรรมหลวง (เทศมหาชาติ) “กัณฑ์หิมพาน ปี่เป่า” ที่พระสงฆ์ได้เทศนาบรรยาย ให้ภาพเรื่องราวของสัตว์นาคพันธุในป่าหิมพานต์ที่เป็นอุดมคติให้คณะศรัทธาได้ฟัง สตรีผู้เป็นคณะศรัทธาเมื่อได้ฟังเช่นนั้น ก็ได้จดจำและนำมาแปลความ ถ่ายทอดลงบนผืนผ้า ด้วยกระบวนการทอผ้าตามเทคนิคความถนัดของตน เป็นลายหงส์ ลายนก ในผ้าตีนจกเมืองน่าน ลายปราสาทในผ้าหลบ (ผ้าคลุมสะลือหรือที่นอน) เป็นต้น รวมไปถึงการจดจำภาพเรื่องราวตามชาดก และพุทธประวัติ จากงานจิตรกรรมฝาผนังในวัดเพื่อนำมาทอลงบนผืนผ้าอีกด้วย และด้วยสภาพสังคมที่มีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมที่นับถือพระพุทธศาสนาร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ในเมืองน่านนี้เอง ทำให้ลวดลาย สี บนผืนผ้า มีลักษณะและรูปแบบที่คล้ายกัน ถึงแม้ว่าผ้าทอเมืองน่านจะมีการแบ่งหน้าที่การใช้สอยอย่างชัดเจน แต่ลวดลายบนผืนผ้าไม่ได้มีหน้าที่ใช้สอยทางความเชื่อเหมือนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแม่แต่น้อย จากหลักฐานผ้าโบราณต่างๆ เช่น ลวดลายปราสาทบนหลังผ้าทอที่พบในเขตพื้นที่หมู่บ้านนาหวาย อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มักจะพบในตุ่ง และผ้าเช็ดหลวงที่มีไว้ “दानพระเจ้า” (ถวายเป็นพุทธบูชาพระพุทธรูปในวัด) เช่นเดียวกับที่พบในผ้าหลบ (ผ้าคลุมที่นอน) เป็นต้น

การถ่ายทอดความคิดจินตนาการยังสามารถพบได้จากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมรอบข้างที่สตรีช่างทอผ้าเมืองน่านได้พบเห็น การทอลวดลายนกในผ้าตีนจกเมืองน่าน การทอลวดลายน้ำไหลหรือลายเกาะล้งบน ผ้าชิ้นเชียงแสนสามดุก หรือแม่แต่ว่าการทอลวดลายต้นไม้ ดอกไม้ต่างๆ ในผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) ผ้าตุ้ม (ผ้าห่ม) ผ้าเช็ด (ผ้าพาดบ่า) ได้แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของเมืองน่านในขณะนั้นที่ช่างทอได้สัมผัสได้อย่างชัดเจน อาทิเช่น ลายดอกแก้ว แทนดอกแก้ว ความหมายของลายคือ ดอกไม้มงคล ลายบัวคว่ำบัวหงาย แทนดอกบัว ความหมายของลายคือ สิ่งเก่าและสิ่งใหม่ ลายน้ำไหล แทนสายน้ำ แม่น้ำ ความหมายของลายคือ สายน้ำและความราบรื่นจากอุปสรรค ลายดาวล้อมเดือน แทนดวงดาว และเดือน ความหมายของลายคือ ท้องฟ้าและดวงดาว และลายหย่อมดินหมา แทนรอยเท้าหมา ความหมายของลายคือ แทนความสัตย์ซื่อ เป็นต้น ลวดลายต่างๆ เหล่านี้ นอกจากจะมองดูสวยงามตามสุนทรีย์แล้วยังแฝงไปด้วยคติความเชื่อเรื่อง “มงคล” ในตัวลายที่ทอ ลงบนผืนผ้าเมืองน่านเกือบทุกชนิดในทุกอำเภอ (นาวัน ปัญญาหาญ, 2551: 42-45)

จะเห็นได้ว่า ลวดลายบนผืนผ้ามีความเกี่ยวพันโดยตรงกับวิถีชีวิตมนุษย์ เพราะวิถีชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลายสิ่งรอบตัว จึงต้องแสวงหาความรู้มาพัฒนาสติปัญญา เพื่อเข้าใจในสิ่งต่างๆ รอบตัวเหล่านี้ และจำเป็นที่จะต้องอาศัยการศึกษาจากการสังเกต ประสบการณ์ รวมไปถึงการศึกษาจากผลผลิตทาง ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการรับรู้อีกด้วย (ทักษิณา พิพิษฐกุล, 2558: 8)

การทอผ้าในสังคมชาวน่านนั้น เป็นหน้าที่สำคัญสำหรับสตรี หรือ “แม่ญิง” ทุกคน โดยใช้เวลาวางจาก การทำไร่นา มาทอผ้าเพื่อไว้ใช้ในครัวเรือน เช่น ผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) ผ้าแหลบ (ผ้าเตี๋ม) สะลือ (ฟูก) ผ้าห่ม และหมอน ที่เป็นผ้าที่ใช้ในเวลานอน ผ้าชิ้น ผ้าต้อย ผ้าเตี๋ย ผ้าขาวม้า ผ้าเช็ด และเสื่อ ที่เป็นผ้าที่ใช้ในการแต่งกาย รวมไปถึง ตุ่ง และผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน ที่เป็นผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม ผ้าทอเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นภูมิปัญญา ที่เป็น องค์ความรู้ ซึ่งได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยความรักความสัมพันธ์อันใกล้ชิดในครอบครัวและเครือญาติ ลักษณะของสังคมของชาวน่านที่เป็นครอบครัวใหญ่ และใกล้ชิดกัน มีการปลูกเรือนที่อยู่อาศัยใกล้กันเพื่อไปมาหาสู่กัน

การเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาในการทอผ้านั้น

สังคมจัดให้เป็นหน้าที่ของสตรี โดยการถ่ายทอดกันภายในครอบครัว เครือญาติ รุ่นต่อรุ่น ผู้เป็นแม่จะมอบวิชาการทอผ้า การใช้เทคนิคต่างๆ ในการทอผ้า รวมไปถึงสูตรการทำสีย้อมผ้าให้แก่ลูกสาว ซึ่งถือว่าเป็นความลับที่เป็นมรดก ตกทอดต่อๆ กันมาจากรบรรพบุรุษ ผีมือการทอจะพัฒนาผ่านประสบการณ์ และระยะเวลาที่บ่มเพาะโดยผู้ทอจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มทั้งนี้ในกระบวนการผลิตผ้าทอนั้นยังทำให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันภายในครอบครัว เครือญาติ และในกลุ่มสังคมที่ใหญ่ขึ้นมาระดับชุมชนของตนซึ่งพบในกระบวนการผลิตผ้าที่มีขั้นตอนอยู่มากมาย ทั้งขั้นตอนที่ต้องใช้กำลังแรงมาก ขั้นตอนที่ต้องใช้จำนวนคนมาก จึงจำเป็นต้องรวมกลุ่มคนขึ้นมาเพื่อให้เพียงพอต่อหน้าที่ในกระบวนการผลิตผ้า โดยเริ่มตั้งแต่การเตรียมอุปกรณ์สำหรับการทอผ้า (บุญถิ่น อินตฤทธิ, 2548) เช่น ฟืม กี่ ตะโก ไม้ลาย กระสวย ไม้คัตลาย ไม้หลาบ อุปกรณ์สำหรับผลิตเส้นใย เช่น ไน อัก เพียน หลอดใส่ด้าย และอุปกรณ์ในการย้อม การตาก ซึ่งจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายชายที่เป็นพ่อเรือน หรือ “ป้อเฮือน” (พ่อบ้าน) ลูกชาย และเครือญาติ โดยจะต้องอาศัยกำลังแรงงานจำนวนมาก รวมไปถึงกระบวนการเตรียมด้ายเส้นยืนก่อนทอซึ่งเป็นวิธีการม้วนเก็บด้ายเส้นยืนเข้าในกี่ทอผ้า ก็จำเป็นที่จะต้องใช้นักงานคน 4-8 คน จับด้ายเส้นยืนที่อยู่มิได้กระดานให้ซึ่งตั้งยาวออกไปทั้งสองด้านเป็นระยะทางหลายเมตร เพื่อม้วนกลับเข้ามาในกี่ทอผ้าอย่างเป็นระเบียบให้ด้านเส้นยืนตรงตามแนวรูฟืม และในบางครั้งก็มีการแลกเปลี่ยนวัสดุ และอุปกรณ์การทอผ้า แม้กระทั่งแรงงานในสังคมนั้นอีกด้วย ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้สังคมมีความสามัคคีกัน ด้วยความรักความผูกพันระหว่างครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ผ้าทอจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่สะท้อนสภาพสังคม และวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายได้เป็นอย่างดี

สังคมเมืองน่านนั้น การทอผ้าเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในชีวิต เนื่องจากทุกช่วงอายุในแต่ละวัย การดำเนินชีวิตในแต่ละวัน และการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อตั้งแต่เกิดจนตาย จะมีความเกี่ยวพันกับเรื่อง ผ้าทออย่างแยกไม่ได้ ทั้งที่เป็นเครื่องนุ่งห่ม และที่เป็นเครื่องสักการบูชา การใช้สอยผ้าทอเพื่อประกอบพิธีกรรมของชาวน่านนั้น สามารถพบเห็นได้ในหลายพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมตอนเกิดจะใช้ผ้าขาวแดงในการเรียกขวัญ พิธีกรรมส่งเคราะห์จะใช้ผ้าหลากสีทำเป็นธง และข้อ ปักในเครื่องเช่นสังวैया เพื่อส่งเคราะห์ พิธีบวช มารดาจะย้อมทอ และตัดเย็บผ้าให้กับลูกชายที่จะบวช ซึ่งเชื่อกันว่าสตรีผู้เป็นมารดาที่ไม่สามารถบวชได้ในชาตินี้ จะได้มีโอกาสทำสัญลักษณ์แทนตัวตนด้วยผ้าสบง ผ้าอังสะ และผ้าจีวรเพื่อบวชไปพร้อมกับลูกชาย จะได้อันสืบสมาก ประเพณีนี้มีการพระราชทานต่างๆ มีการทอผ้าพื้นย้อมสีแก่นขนุน (สีเหลือง) เพื่อนำไปห่มองค์พระธาตุ พิธีกรรมในงานสงกรานต์ (งานศพ) ก็มีการใช้ผ้าขาวและผ้าลาย “ดำไก่” ห่มคลุมศพอีกด้วย จะเห็นได้ว่าการดำรงชีวิตของชาวน่าน มีผ้าทอเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่นตามจารีตที่เคยปฏิบัติ

ผ้าตีนจกเมืองน่าน ถือเป็นผ้าทอชนิดหนึ่งที่สามารถบอกสถานะทางสังคมของผู้สวมใส่ได้ จากจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ และจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จังหวัดน่าน ได้แสดงให้เห็นถึงเรื่องระดับชนชั้นทางสังคมเมืองน่านในอดีต โดยมีผ้าเป็นตัวกำหนด ซึ่งพบว่าภาพสตรีที่นุ่งผ้าตีนจกเมืองน่านส่วนมากมีการประดับตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับสีทอง (ทองคำ) รวมไปถึงภาพผ้าตีนจกบางภาพมีการเขียนลวดลายสีทอง (ทองคำ) ด้วยเหตุนี้จึงสันนิษฐานได้ว่าสตรีที่นุ่งผ้าตีนจก (ผ้าตีนจกเมืองน่าน) ส่วนมากนั้นเป็นสตรีในระดับเจ้านายหรือกลุ่มชนชั้นสูง และหรือเป็นสตรีที่มีฐานะผู้มั่งคั่งเงินทองในเมืองน่าน ส่วนผู้ที่มีฐานะรองลงมาจะนุ่งผ้าชิ้นม่าน ผ้าชิ้นป่อง และผ้าชิ้นเชียงแสน ทั้งนี้ผ้าชิ้น

เมืองน่านทุกชนิดอาจจะไม่ได้เป็นตัวกำหนดสถานะของสังคมของผู้สวมใส่อย่างตายตัว แต่จะขึ้นอยู่กับความสามารถในการเข้าถึงวัสดุที่มีราคา และหายากของบุคคล หรือ กลุ่มบุคคลนั้นเป็นสำคัญ ซึ่งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผ้าที่ทอด้วยวัสดุราคาแพง มีการใช้ดินเงินดินทอง มีการใช้เส้นไหมชั้นดีราคาแพงจากแหล่งอื่นเป็นวัสดุในการทอ ซึ่งมักจะถูกนำมาใช้สวมใส่เฉพาะพิธีสำคัญในโอกาสพิเศษที่จะต้องพบปะสังสรรค์ทางสังคมก็สามารถเป็นเครื่องวัดสถานะทางสังคมในระดับรายหรือจนได้เช่นเดียวกัน

ผ้าทอเมืองน่าน จึงเป็นร่องรอยจากอดีตที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองน่าน จากการศึกษาวัฒนธรรมการทอผ้าและการใช้สอยผ้าในเมืองน่านทำให้เห็นถึงลักษณะอันโดดเด่นในด้านรูปแบบ ที่บ่งบอกถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและ ไทยวน อันเป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัน (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2530) อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่สามารถเล่าเรื่องราววิถีชีวิต อันสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึก จินตนาการ ภูมิปัญญา ของชาวน่าน รวมทั้งยังแสดงให้เห็นถึง พัฒนาการ และความเจริญของสังคม ด้วยโครงสร้าง วัสดุ ลวดลาย สี และรูปแบบการตัดเย็บ ที่สื่อถึงความสุนทรีย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ และหมายถึงคุณภาพทางสังคมของช่างทอชาวน่านด้วย ดังนั้นผ้าทอเมืองน่าน จึงไม่ใช่เพียงแต่เป็นเครื่องนุ่งห่มที่มีความสำคัญในฐานะเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่สำหรับมนุษย์เท่านั้น แต่เป็นรากฐานส่วนหนึ่งของชีวิตผู้คนในสังคมอีกด้วย

ดังนั้นการทอผ้าและการใช้สอยผ้าในวัฒนธรรมเมืองน่าน โดยเฉพาะในด้านการแต่งกาย นอกจากจะมีความสำคัญในฐานะเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มนุษย์จำเป็นต้องใช้ในการดำรงชีวิต ด้วยเหตุผลเพื่อใช้ปกปิดร่างกาย ให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ป้องกันสัตว์ และแมลงแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงการรับรู้และเข้าใจถึงกระบวนการทางความคิดที่สะท้อนถึงสภาพการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายของชาวมืองน่านภายใต้วัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน จากความสำคัญดังกล่าว ก่อให้เกิดการสร้างสรรคเครื่องแต่งกายของชาวมืองน่านขึ้นโดยเฉพาะ “ผ้าชิ้น”

“ผ้าชิ้น” เป็นเครื่องแต่งกายประเภทหนึ่งของสตรี คำว่า “นุ่ง” ในภาษาไทย เป็นคำกริยาที่มีความหมายว่า “ใช้ผ้าปกปิดกายท่อนล่าง” ซึ่งคำว่า “นุ่ง” มาจากคำว่า “เครื่องนุ่งห่ม” มีความหมายว่า “แต่งตัว เช่น นุ่งห่มให้เรียบร้อย” (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ดังนั้นผ้าชิ้นจึงหมายถึงผ้าทอที่เย็บเป็นถุงสำหรับสตรี มีขนาดสั้น ยาว กว้าง แคบ ต่างๆกันไป ขึ้นอยู่กับรูปร่างของผู้นุ่งและวิธีการนุ่ง นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับโอกาส เวลา และสถานที่ ตลอดจนความนิยมแต่ละยุคสมัยด้วย (ทรงศักดิ์ ปรางค์ วัฒนากุล, 2540) จากความหมายดังกล่าวทำให้เห็นถึงลักษณะการใช้สอยผ้าทอเมืองน่านประเภทการนุ่งได้อย่างชัดเจน หม่อมศรีพรหมา กฤดากร ธิดาใน พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 62 ได้ให้สัมภาษณ์ถึงคุณสมบัติที่สำคัญของสตรี เมืองน่านในการทอผ้า ความว่า “พอสาวขึ้นมาสัก 14 ก็แจกก็ละ ก็ทอผ้า เครื่องทอผ้าที่เรียกว่าก็ ศัพท์ทางเหนือ สอนทอผ้า อายุ 14 สอนเป็น ผีกัดแล้ว ก็อยู่ใต้ถุนหอคำนั้น สาวๆ ก็คนละอันๆ เสียกังวานดังโง่ๆ... คล้าย ๆ เป็นโรงเรียน ก็วางเป็นระยะ พวกสาวขนาด 13-14-15 ก็สอนแล้วนี่ ทอผ้าหม่อน ทอผ้าอะไรของตัวเองได้ ต้องสอนทุกคน และต้องเป็นทุกคนด้วย” (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2522: 130-131)

เห็นได้ว่า ในอดีตนั้นการทอผ้านับเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญประการหนึ่งของสตรีเมืองน่าน โดยเฉพาะ การทอผ้าชิ้น อันเป็นเครื่องนุ่งห่มสำคัญของสตรีที่จะต้องใช้เป็นประจำทุกวัน ดังนั้น

ผ้าชิ้นจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่บ่งบอกความเป็นท้องถิ่นของตนเองได้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะ “ผ้าตีนจก” ของชาวไทยวนเมืองน่าน

ผ้าตีนจก เป็นผ้าชิ้นที่ใช้ในโอกาสพิเศษของชาวไทยวน มีโครงสร้างหลักเหมือนกับผ้าชิ้นเมืองน่าน ชนิดอื่นๆ (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซีแมน, 2531: 62) หากแต่ส่วนตีนผ้าจะมีลักษณะพิเศษด้วยลวดลายที่ละเอียดสวยงามจากความพิถีพิถันของเทคนิคการตกแต่งลวดลายด้วยวิธีการ “จก” (จิราวรรณ กาวิละ โอคาโมโตะ, แพทรีเซีย ซีแมน, ทรงศักดิ์ ปรางค์ วัฒนากุล, 2553: 153)

เทคนิคการจก (Discontinuous supplementary weft) เป็นเทคนิคการทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้า ด้วยวิธีการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วงๆ ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งตามต้องการ ซึ่งไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า โดยใช้ไม้ หรือขนมั่น หรือนิ้วมือ ยก หรือจกด้ายเส้นยืนขึ้น แล้วสอดด้ายเส้นพุ่งพิเศษใส่เข้าไป หากดัดด้ายเส้นพุ่งพิเศษที่เพิ่มเข้าไปออกก็จะไม่ทำให้เสียโครงสร้างผ้า หรือเสียเนื้อผ้า (ทรงศักดิ์ ปรางค์ วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซีแมน, 2531: 25)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน ซึ่งเขียนขึ้นประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 25 (จิรศักดิ์ เดชวาทย์, 2546: 10-25) ช่างเขียนได้ถ่ายทอดวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของชาวมืองน่านในช่วงเวลานั้น ผ่านงานจิตรกรรมบนฝาผนังของพระวิหารทั้ง 4 ทิศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ถ่ายทอดลักษณะเครื่องแต่งกายของสตรีเมืองน่านในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 เช่น ภาพสตรีที่ยืนจับกลุ่มอยู่ในอิริยาบถที่แตกต่างกัน โดยมีสตรีอีกคนหนึ่งกำลังหอบกระบัง (สมเจตน์ วิมลเกษม, 2556: 30) ภาพสตรีในปราสาทราชวัง ภาพสตรีบนราชรถ ภาพสตรีนั่งสูบลมบนหรี เป็นต้น เช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จังหวัดน่าน ที่เขียนขึ้นราว พ.ศ. 2401-2431 โดยหนานบัวผัน หรือทิดบัวผัน เขียนเรื่องราวจันทราชาดก และเรื่องพุทธประวัติ ทั้งนื่องค์ประกอบของภาพวาดได้แสดงให้เห็นวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวมืองน่านในช่วงเวลานั้นผ่านงานจิตรกรรมบนฝาผนังได้อย่างชัดเจน (สน สีมาตรัง, 2521) เช่น ภาพสตรีที่กำลังนุ่งผ้าชิ้น ภาพกลุ่มสตรีที่เดินถือของ ภาพสตรีบนราชรถ ภาพสตรีบนหลังช้าง ภาพสตรีในปราสาทราชวัง เป็นต้น ภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการแต่งกายของสตรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 โดยสตรีนิยมนุ่งผ้าตีนจก (ผ้าตีนจกเมืองน่าน) ได้อย่างชัดเจน และยังคงพบว่าภาพสตรีที่นุ่งผ้าตีนจก (ผ้าตีนจกเมืองน่าน) ส่วนมากมีการประดับตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับสีทอง (ทองคำ) รวมไปถึงในภาพวาดผ้าตีนจกบางภาพมีการเขียนลวดลายสีทอง (ทองคำ) ด้วยเหตุนี้จึงสามารถสันนิษฐานได้ว่าสตรีที่นุ่งผ้าตีนจก (ผ้าตีนจกเมืองน่าน) ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ และจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จังหวัดน่าน ส่วนมากนั้นเป็นสตรีในระดับเจ้านายหรือกลุ่มชนชั้นสูง และหรือเป็นสตรีที่มีฐานะผู้มั่งคั่งเงินทองในเมืองน่าน ที่สามารถซื้อหาเครื่องประดับราคาแพง และหายากได้

จากการศึกษาค้นคว้ารูปแบบผ้าตีนจกเมืองน่านพบว่า ผ้าตีนจกเมืองน่านที่มีการทอและใช้สอยอยู่ในช่วงเวลา ก่อน พ.ศ. 2401 ถึง พ.ศ. 2500 จาก 6 แหล่งที่พบ ทั้งหมด 40 ผืน มีรูปแบบที่ประกอบไปด้วย โครงสร้างผ้าชิ้น วัสดุที่ใช้ในการทอ เทคนิคที่ใช้ในการทอ ลวดลายที่ใช้ในการทอ สีที่ใช้ในการทอ การเย็บต่อตะเข็บ และจำนวนผืนผ้าที่ใช้เย็บประกอบเป็นผ้าตีนจกเมืองน่าน ซึ่งสามารถสรุปตามโครงสร้างที่สำคัญของ ผ้าตีนจกเมืองน่านได้ 3 ส่วน คือ ส่วนหัวผ้า ส่วนตัวผ้า และส่วนตีนผ้า

ภาพที่ 1 ภาพโครงสร้างผ้าตีนจกเมืองน่าน
ที่มา : ภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2558

โครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่าน เป็นโครงสร้างที่อยู่ในตำแหน่งบนสุดของผ้า ริมผ้าด้านล่างสุดเย็บต่อเข้ากับส่วนตัวผ้าขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งรายละเอียดของโครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่านตามลวดลาย และสีที่ใช้ในการทอออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

โครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 1 มีลักษณะเป็นผ้าพื้นไม่มีลวดลายสีแดง จำนวน 1 ผืน หรือสีน้ำตาลเข้ม จำนวน 1 ผืน หรือสีแดง และสีขาว จำนวน 2 ผืน เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มีตะเข็บข้าง 1 ตะเข็บ ทอด้วยเส้นฝ้ายโดยใช้วิธีการทอขัดธรรมดา ซึ่งโครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 1 นี้ มีรูปแบบเช่นเดียวกับโครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนที่พบในเขตพื้นที่อื่นๆ และมีรูปแบบเช่นเดียวกับโครงสร้างส่วนหัวของผ้าขึ้นเมืองน่านชนิดอื่นๆ เช่น ผ้าขึ้นมาน ผ้าขึ้นป่อง ผ้าขึ้นเชียงแสน เป็นต้น โครงสร้างส่วนหัวของผ้าขึ้นในรูปแบบนี้เรียกว่าได้ว่าเป็น “โครงสร้างส่วนหัวของผ้าขึ้น แบบมาตรฐาน” ที่พบทั่วไปในผ้าขึ้นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน รวมถึงพบทั่วไปในผ้าขึ้นเมืองน่านชนิดอื่นๆ อีกด้วย

โครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 2 มีลักษณะเป็นผ้าลายริ้วแนวตั้งสีแดง สีขาว สีน้ำตาล และสีดำ หรือลายริ้วแนวตั้งสีแดง สีดำ สีน้ำเงิน และสีเหลือง จำนวน 1 ผืน อาจจะเย็บต่อบนสุดด้วยผ้าพื้นสีขาวที่ทอด้วยฝ้าย เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มีตะเข็บข้าง 1 ตะเข็บ ทอด้วยเส้นฝ้าย และหรือเส้นไหมโดยใช้วิธีการทอขัดธรรมดา โครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 2 นี้พบในผ้าตีนจกเมืองน่านที่พบในเขตอำเภอ นาน้อย จังหวัดน่าน ซึ่งมีรูปแบบเช่นเดียวกับโครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว ในบริเวณอำเภอน้ำปาด อำเภอฟากท่า และอำเภอบ้านโคก จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมีรูปแบบโครงสร้างส่วนหัวของผ้าเป็นผ้าพื้น สีแดง หรือผ้าทอลายขิด (พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ, 2556: 20-23) หรือผ้าฝ้ายลายริ้วแนวตั้ง (จิราวรรณ กาวีละ โอคาโมโตะ, แพทริเซีย ซีแมน และทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2553: 198-199) หากพิจารณาถึงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ที่พบผ้าตีนจกที่มีโครงสร้างส่วนหัวของผ้าในรูปแบบนี้พบว่าพื้นที่อำเภอ นาน้อย จังหวัดน่าน มีอาณาเขตติดกับอำเภอบ้านโคก จังหวัดอุตรดิตถ์ และเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปหาอำเภอน้ำปาด อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่มีอาณาเขตอยู่ใกล้เคียงกันอีกด้วย

โครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 3 มีลักษณะเป็นผ้าพื้นสีแดงพิมพลัดลายดอกไม้ สีขาว (เครือดอกไม้) จำนวน 1 ผืน เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มีตะเข็บข้าง 1 ตะเข็บ ทอด้วยเส้นฝ้ายโดยใช้วิธีการทอขัดธรรมดา ในข้อมูลแหล่งที่มาสามารถสันนิษฐานได้เป็น 3 ประการ

ประการที่หนึ่ง ผ้าฝ้ายพิมพลัดในลักษณะนี้ อาจเป็นผ้าที่นำเข้ามาจากอังกฤษ โดยการติดต่อค้าขายจากเมืองมะละแหม่งถึงเมืองเชียงใหม่ บันทึกของกงสุลอังกฤษในปี พ.ศ. 2437 ระบุว่า มีการส่ง ผ้าฝ้าย สีส้มแดง ผ้าฝ้ายเมืองแมนเชสเตอร์ และผ้าลายดอกเป็นสินค้าที่พ่อค้าชาวมะละแหม่งนำมาจากอังกฤษ หรือโรงงานของชาวอังกฤษในประเทศอินเดียนำเข้ามายาขายในเมืองเชียงใหม่ (พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ, 2556)

“ในช่วงศตวรรษที่ 24 ตลาดการค้าผ้า และสิ่งทอในเมืองเชียงใหม่มีการนำเข้าผ้าฝ้ายขึ้นจากอังกฤษ” (สรวิดี อ่องสกุล, 2555: 521) และยังพบว่ามีกงสุลอังกฤษได้เดิมทางเข้ามาสำรวจตลาดเพื่อค้าผ้าทอสำเร็จรูปของประเทศอังกฤษในเมืองน่านเมื่อปีพุทธศักราช 2438 ด้วยเหตุนี้ผ้าฝ้ายพิมพลัดลายดอกไม้สีขาวบนพื้นสีแดงที่พบ อาจเป็นผ้าที่ได้จากการซื้อมาจากพ่อค้าที่ทำการค้าขายภายในอาณาจักรล้านนา โดยนำมาจาก เมืองเชียงใหม่หรือเมืองที่เป็นเส้นทางค้าจากเมืองเชียงใหม่มาถึงเมืองน่าน

ประการที่สอง พบว่าผ้าฝ้ายพิมพลัดลายในลักษณะนี้ มีลักษณะคล้ายกับผ้าฝ้ายพิมพลัดลายจากประเทศอินเดีย ซึ่งเมื่อเทียบกับหลักฐานผ้าฝ้ายพิมพลัดลายโบราณที่มีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งเป็น “ผ้าพิมพลัดยช่อดอกไม้บนผ้าพื้นสีขาว เป็นลายดอกไม้แบบตะวันตก” ทั้งนี้ใช้เกณฑ์การสังเกตจากรูปแบบลวดลายดอกไม้ที่พิมพลัดผืนผ้าว่ามีรูปแบบ “เป็นลายดอกไม้แบบตะวันตก” “สันนิษฐานว่าผลิตขึ้นเพื่อตลาดยุโรป แต่แบ่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศสยามบางส่วน” (เผ่าทอง ทองเจือ, 2549: 246-249) ซึ่งอาจนำเข้ามายาในเมืองน่านผ่านทางกรุงเทพฯ เนื่องจากเมืองน่านมีเส้นทางเดินเรือจากแม่น้ำน่านผ่านเมืองปากน้ำโพสู่กรุงเทพฯ

ประการที่สาม ผ้าฝ้ายพิมพลัดลายในลักษณะนี้ อาจเป็นผ้าที่ผลิตขึ้นใหม่ โดยใช้เทคนิควิธีการทอและการพิมพลัดด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่จากโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งนี้ต้องศึกษาโดยอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการวิเคราะห์ด้วยวิธีทางเคมี และฟิสิกส์ รวมถึงการตรวจสอบเส้นใยโดยใช้กล้องจุลทรรศน์ชนิดต่างๆ และเครื่องมือวิเคราะห์ต่างๆ เพื่อช่วยให้สามารถศึกษารายละเอียดของเส้นใย ชนิดของเส้นใย สี เป็นต้น (จิราภรณ์ อรรถะนาค, 2536: 153)

โครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่าน เป็นโครงสร้างที่อยู่ในตำแหน่งกลางของผ้า ริมผ้าด้านบนเย็บต่อเข้ากับส่วนหัวผ้า ริมผ้าด้านล่างเย็บต่อเข้ากับส่วนตีนผ้า ทอด้วยเส้นฝ้าย เส้นไหม กระดาดสีเงินพันรอบแกนเส้นฝ้าย เส้นดินเงิน และหรือเส้นโลหะสีทองโดยใช้เทคนิคทอขัดธรรมดา เทคนิคขิด เทคนิคมัดก้าน เทคนิคปั่นไก และหรือเทคนิคมัดหมี่ เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มีตะเข็บข้าง 1 ถึง 2 ตะเข็บ ซึ่งสามารถแบ่งรายละเอียดโครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่าน ตามเทคนิคที่ใช้ในการทอออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

โครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 1 มีลักษณะเป็นผ้าลายขวางจำนวน 1 ผืน เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มีตะเข็บข้าง 1 ตะเข็บ ทอด้วยเส้นฝ้าย และเส้นไหมโดยใช้เทคนิคทอขัดธรรมดาเป็นลายริ้วแนวขวาง ซึ่งลวดลายริ้วแนวขวางนี้เกิดจากการสลับสีเส้นยืนเช่นเดียวกับโครงสร้างส่วนตัวผ้าขึ้นตา หรือ “ขึ้นตา” ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน

ผ้าขึ้นตา หรือ ขึ้นตา เป็นผ้าขึ้นแบบมาตรฐานของชาวไทยวน ทอด้วยเส้นฝ้าย หรือเส้นไหมโดยใช้เทคนิคการทอขัดธรรมดา การจัดวางลวดลายตามแนวขวางบนตัวผ้ามีระยะเท่ากันโดยตลอด เป็นผ้าตะเข็บเดียว ลายขวางจึงเกิดจากเส้นยืน (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2548: 9-10)

การเย็บตะเข็บข้างในโครงสร้างส่วนหัวของผ้าตีนจกเมือง

นำรูปแบบที่ 1 นี้ มีความแตกต่างจากการเย็บตะเข็บข้างใน โครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบอื่นๆ เนื่องด้วยการ เย็บตะเข็บข้างในโครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านในรูปแบบ อื่นๆ มีการเย็บข้าง 2 ตะเข็บ เช่นเดียวกับการเย็บตะเข็บข้างส่วน ตัวของผ้าชิ้นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ หากแต่ในโครงสร้างส่วนตัวของ ผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 1 มีการเย็บตะเข็บข้าง 1 ตะเข็บ เช่นเดียวกับการเย็บตะเข็บข้างส่วนตัวของผ้าชิ้นกลุ่มชาติพันธุ์ไทย วน ด้วยเหตุนี้ลวดลายริ้วแนวขวางจึงเกิดจากการวางลวดลายใน เส้นยืน เมื่อนำมาเย็บเป็นถุงตามแนวรอบวงแล้วจะมีตะเข็บข้าง 1 ตะเข็บ ซึ่งโครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 1 นี้ เป็นรูปแบบที่มักพบในโครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านที่ พบในเขตอำเภอนาน้อย และอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

โครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 2 มี ลักษณะเป็นผ้าลายขวางจำนวน 2 ผืน เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มี ตะเข็บข้าง 2 ตะเข็บ ทอดด้วยเส้นฝ้าย เส้นไหม กระดาษสีเงินพัน รอบแกนเส้นฝ้าย และหรือ เส้นดั้นเงินโดยใช้เทคนิคทอขัดธรรมดา และเทคนิคขิด มีการจัดวางลวดลายตามแนวขวางโดยให้ระยะเท่า กันสม่ำเสมอ ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบการวาง ลวดลายในโครงสร้าง ส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 2 ออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การวางลวดลายตามแนวขวางแบบเต็มผืนผ้า และการวางลวดลาย ตามแนวขวางแบบ ไม่เต็มผืนผ้า ซึ่งเป็นการจัดวางลวดลายเป็นก ลุ่มตามแนวขวางให้มีการเว้นระยะลวดลายให้เห็นท้องผ้า หรือเว้น ให้เห็นลวดลายริ้วแนวขวาง ซึ่งโครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมือง น่านรูปแบบที่ 2 นี้ มักจะพบในโครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมือง น่านทั่วไป

โครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 3 มี ลักษณะเป็นผ้าลายขวางจำนวน 2 ผืน เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มี ตะเข็บข้าง 2 ตะเข็บ ทอดด้วยเส้นฝ้าย เส้นไหม กระดาษสีเงินพัน รอบแกนเส้นฝ้าย และหรือ เส้นโลหะสีทอง โดยใช้เทคนิคทอขัด ธรรมดา เทคนิคขิด และเทคนิคมัดก้น มีการจัดวางลวดลายตาม แนวขวางซึ่งให้ระยะเท่ากันสม่ำเสมอ โดยเทคนิค “มัดก้น” เป็น เทคนิคที่มีความคล้ายคลึงกับเทคนิค “มัดหมี่” ทางภาคอีสาน จะให้ ลวดลาย “ก้านข้อ” ที่มักจะใช้เส้นไหมในการทอ ซึ่งโครงสร้างส่วน ตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 3 นี้ มักจะพบในโครงสร้างส่วน ตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านทั่วไป โดยเฉพาะผ้าตีนจกเมืองน่านที่พบ ในเขตอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน จะใช้เทคนิคมัดก้นในการทอตัว ผ้าตีนจก ทั้งนี้สามารถแบ่งรูปแบบการวางลวดลายในโครงสร้าง ส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 3 ออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การวางลวดลายตามแนวขวางแบบเต็มผืนผ้า และแบบไม่เต็มผืน ผ้า การจัดวางลวดลายตามแนวขวางแบบไม่เต็มผืนผ้านี้ เป็นการ จัดวางลวดลายเป็นกลุ่มตามแนวขวางให้มีการเว้นระยะลวดลายให้ เห็นท้องผ้า หรือเว้นให้เห็นลวดลายริ้วแนวขวาง

โครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 4 มี ลักษณะเป็นผ้าลายขวางจำนวน 2 ผืน เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มี ตะเข็บข้าง 2 ตะเข็บ ทอดด้วยเส้นฝ้าย เส้นไหม และหรือกระดาษสี เงินพันรอบแกนเส้นฝ้ายโดยใช้เทคนิคทอขัดธรรมดา เทคนิคขิด เทคนิคมัดก้น และเทคนิคปั่นไก มีการจัดวางลวดลายตามแนว ขว้างซึ่งให้ระยะเท่ากัน สม่ำเสมอ โดยเทคนิค “ปั่นไก” เกิดจากการ ปั่นหรือตีเกลียวเส้นด้ายสองสีที่ต่างกันเข้าด้วยกัน ทำให้เส้นด้ายมีสี เหลืองปนกัน เรียกว่าลวดลาย “ไก” ซึ่งโครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจก เมืองน่านรูปแบบที่ 4 นี้ พบในโครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมือง น่านในเขตอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ลวดลายต่างๆ ในโครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่าน รูปแบบที่ 2 ถึง รูปแบบที่ 4 เป็นลวดลายที่เกิดจากการใช้ด้ายเส้น ฟุ้งสอดขัดเข้าไปตลอดหน้าผ้า จากริมผ้าด้านหนึ่งสู่อีกด้าน

หนึ่ง ซึ่งความกว้างของหน้าผ้าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับ ความกว้างของหน้า “พื้ม” (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2548: 41) และจำนวน เส้นยืนที่ใช้ในการทอ

โครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 5 มี ลักษณะเป็นผ้าลายขวางจำนวน 2 ผืน เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มี ตะเข็บข้าง 2 ตะเข็บ ทอดด้วยเส้นไหมโดยใช้เทคนิคทอขัดธรรมดา และเทคนิคมัดหมี่ มีการจัดวางลวดลายตามแนวขวางโดยให้ ระยะเท่ากันสม่ำเสมอ ลวดลายที่เกิดจากเทคนิค “มัดหมี่” ใน โครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 5 เป็นลวดลายที่ มักจะไม่พบในผ้าตีนจกเมืองน่าน หากแต่มีลักษณะลวดลายใกล้เคียงกับลวดลาย “หมี่คั่นลายนาค” ในผ้าชิ้นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ภาคอีสาน ประเทศไทย จะต่างที่ลวดลายหมี่คั่นลายนาคใน โครงสร้างส่วนตัวของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 5 นี้ มีการจัดวาง ลวดลายในแนวขวาง และมีการเย็บตะเข็บข้าง 2 ตะเข็บ แต่ลวดลาย หมี่คั่นลายนาคในผ้าชิ้นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ภาคอีสาน ประเทศไทย มีการจัดวางลวดลายในแนวตั้ง และเมื่อนำมาเทียบกับ รูปแบบผ้าชิ้นเมืองน่านชนิดอื่นๆ พบว่ามีความใกล้เคียงกับรูปแบบ ผ้าชิ้นมัดก้น ที่ใช้เทคนิคมัดก้นในการทอ ซึ่งเทคนิคมัดก้นนี้มี ขั้นตอนและวิธีการเช่นเดียวกับเทคนิคมัดหมี่ในวัฒนธรรมกลุ่ม ชาติพันธุ์ลาว ภาคอีสานตอนบน ประเทศไทย

โครงสร้างส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่าน เป็นโครงสร้างที่ อยู่ในตำแหน่งล่างสุดของผ้า ริมผ้าด้านบนเย็บต่อเข้ากับส่วนตัวผ้า ทอดด้วยเส้นฝ้าย เส้นไหม กระดาษสีเงินพันรอบแกนเส้นฝ้าย และ หรือดั้นเงินโดยใช้เทคนิค ทอขัดธรรมดา เทคนิคจก และเทคนิค เกาะล้งบนพื้นสีดำ และมีพื้นสีแดงในตำแหน่งล่างสุดเป็นผ้าพื้น เย็บต่อกันตามแนวรอบวง มีตะเข็บข้าง 1 ตะเข็บ หรือในผ้าบางผืน มีการใช้ตีนผ้าสองผืนเย็บต่อกันทำให้เกิดเป็น 2 ตะเข็บ ซึ่งสามารถ แบ่งโครงสร้างส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่าน ตามการจัดวาง ลวดลายออกเป็น 6 รูปแบบ ดังนี้

โครงสร้างส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 1 มี การจัดวางลวดลาย 3 ส่วน คือ ส่วนห้องหลักในตำแหน่งโคน และ ตำแหน่งชั้น ส่วนห้องประกอบในตำแหน่งบน และตำแหน่งล่าง และ ส่วนห้องสายย่อย

โครงสร้างส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 2 มี การจัดวางลวดลาย 4 ส่วน คือ ส่วนห้องหลักในตำแหน่งโคน และ ตำแหน่งชั้น ส่วนห้องประกอบในตำแหน่งบน และตำแหน่งล่าง ส่วน ห้องประกอบพิเศษในตำแหน่งบน และส่วนห้องสายย่อย

โครงสร้างส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 3 มี การจัดวางลวดลาย 4 ส่วน คือ ส่วนห้องหลักในตำแหน่งโคน และ ตำแหน่งชั้น ส่วนห้องประกอบในตำแหน่งบน และตำแหน่งล่าง ส่วน ห้องประกอบพิเศษในตำแหน่งล่าง และส่วนห้องสายย่อย

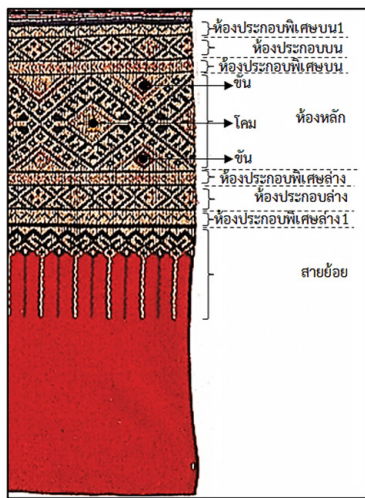
โครงสร้างส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 4 มี การจัดวางลวดลาย 4 ส่วน คือ ส่วนห้องหลักในตำแหน่งโคน และ ตำแหน่งชั้น ส่วนห้องประกอบในตำแหน่งบน และตำแหน่งล่าง ส่วน ห้องประกอบพิเศษในตำแหน่งบน และตำแหน่งล่าง และส่วนห้อง สายย่อย

โครงสร้างส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 5 มี การจัดวางลวดลาย 5 ส่วน คือ ส่วนห้องหลักในตำแหน่งโคน และ ตำแหน่งชั้น ส่วนห้องประกอบในตำแหน่งบน และตำแหน่งล่าง ส่วน ห้องประกอบพิเศษ 1 ในตำแหน่งบน และส่วนห้องสายย่อย ซึ่งโครงสร้าง ส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 5 นี้ พบในผ้าตีนจกเมือง น่านในเขตอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

โครงสร้างส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 6 มี การจัดวางลวดลาย 5 ส่วน คือ ส่วนห้องหลักในตำแหน่งโคน และ

ตำแหน่งชั้น ส่วนห้องประกอบในตำแหน่งบน และตำแหน่งล่าง ส่วนห้องประกอบพิเศษในตำแหน่งบน และตำแหน่งล่าง ส่วนห้องประกอบพิเศษ 1 ในตำแหน่งบน และตำแหน่งล่าง และส่วนห้องสายย่อย

ทั้งนี้ลวดลายที่ใช้ในการทอผ้าตีนจกเมืองน่านเกิดจากการรับรู้จากสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติของช่างทอ และเกิดจากจินตนาการที่ไม่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ ซึ่งลักษณะของลวดลายมี 2 ลักษณะ คือ ลวดลายพื้นฐานที่มีลักษณะเป็นลวดลายเรขาคณิต (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2551: 20) ได้แก่ ลวดลายหน่วย มีลักษณะเป็นลวดลายรูปสี่เหลี่ยม ลวดลายกากบาท มีลักษณะเป็นลวดลายรูปสามเหลี่ยม ลวดลายก้านข้อย มีลักษณะเป็นลวดลายเส้นตรงในแนวนอนรูปจุดไข่ปลา ลวดลายข้อ มีลักษณะเป็นลวดลายเส้นตรงในแนวนอนรูปจุดไข่ปลา ลวดลายริ้วขวาง มีลักษณะเป็นลวดลายสลับสีรูปเส้นตรงในแนวนอน ลวดลายริ้วตั้ง มีลักษณะเป็นลวดลายสลับสีรูปเส้นตรงในแนวตั้ง ลวดลายไก มีลักษณะเป็นลวดลายสลับสี หรือเหลื่อมสีรูปเส้นตรงในแนวนอน ลวดลายกากบาท มีลักษณะเป็นลวดลายกากบาท หรือเส้นตรงแนวทแยง ด้านตรงกันข้ามสองเส้นทับกัน ลวดลายฟันปลา มีลักษณะเป็นลวดลายเส้นทแยงต่อเนื่อง หรือซิกแซก และลวดลายพิเศษที่พัฒนามาจากลวดลายเรขาคณิต (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2551: 19) โดยการนำลวดลายเรขาคณิตมาประกอบรวมเข้าด้วยกันเกิดเป็นลวดลายใหม่ ได้แก่ ลวดลายบัวลอย ลวดลายนาค ลวดลายนก ลวดลายขอ ลวดลายดอก ลวดลายเครือดอก ลวดลายก้างปลา และลวดลายสายย่อย

ภาพที่ 2 ภาพโครงสร้างส่วนตีนของผ้าตีนจกเมืองน่านรูปแบบที่ 6
ที่มา : ภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2558

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ผ้าตีนจกเมืองน่านในครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาความรู้เรื่องผ้าตีนจกเมืองน่านจากเอกสาร และผ้าตีนจกเมืองน่านโบราณที่เป็นวัตถุพินิจภัณฑ์ ประเภทผ้าตีนจกเมืองน่าน ในพิพิธภัณฑ์ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ ซึ่งพบว่าความรู้เรื่องผ้าตีนจกเมืองน่านเป็นองค์ความรู้ทางงานหัตถศิลป์ ประเภทสิ่งทอที่มีความสำคัญ เนื่องด้วยผ้าตีนจกเมืองน่านเป็นสิ่งทอสำหรับสตรีชาวน่านที่จะต้องใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน ด้วยทักษะในการทอที่ได้รับการฝึกฝนอย่างชำนาญด้วยความอดทนเพียรพยายาม ทั้งยังมีประวัติความเป็นมายาวนานจนก่อให้เกิดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเมืองน่าน โดยสะท้อนให้เห็นรูป

แบบ ทางความคิด และเป็นเครื่องหมายเชิงสัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นมาและสถานะผู้สวมใส่

จากการเปรียบเทียบข้อมูลแบบวิเคราะห์ส่วนประกอบทางด้านรูปแบบผ้าตีนจกเมืองน่าน พบว่าผ้าตีนจกเมืองน่านที่ใช้ในการวิจัยมีคุณลักษณะทางด้านรูปแบบร่วมกันที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของผ้าทอเมืองน่านภายใต้วัฒนธรรมเมืองน่านทั้งหมด 7 รูปแบบ ดังนี้ 1) โครงสร้างผ้าตีนจกเมืองน่าน ประกอบด้วย โครงสร้างส่วนหัว โครงสร้างส่วนตัว และโครงสร้างส่วนตีน 2) วัสดุที่ใช้ในการทอผ้าตีนจกเมืองน่านส่วนใหญ่จะใช้เส้นฝ้าย และกระดาษสีเงินพันรอบแกนเส้นฝ้ายเป็นวัสดุหลัก โดยมีเส้นไหม เส้นด้นเงิน และเส้นโลหะสีทองเป็นวัสดุรองเพื่อใช้ในการตกแต่ง 3) เทคนิคที่ใช้ในการทอผ้าตีนจกเมืองน่าน ประกอบด้วย เทคนิคทอขัดธรรมดา เทคนิคขิด เทคนิคมัดก้น เทคนิคปั่นไก และเทคนิคมัดหมี่ในโครงสร้างส่วนตัว เทคนิคจก และเทคนิคเกาะลวงในโครงสร้างส่วนตีน 4) ลวดลายที่ใช้ในการทอผ้าตีนจกเมืองน่าน ประกอบด้วย ลวดลายพื้นฐานที่มีลักษณะเป็นลวดลายเรขาคณิตแบบง่ายๆ เช่น ลวดลายหน่วย ลวดลายกากบาท ลวดลายกากบาท ลวดลายฟันปลา เป็นต้น และลวดลายพิเศษที่เกิดจากการนำลวดลายเรขาคณิตมาประกอบรวมเข้าด้วยกันเกิดเป็นลวดลายใหม่ เช่น ลวดลายบัวลอย ลวดลายนก ลวดลายขอ ลวดลายดอก ลวดลายเครือดอก ลวดลายก้างปลา และลวดลายสายย่อย เป็นต้น 5) สีที่ใช้ในการทอผ้าตีนจกเมืองน่าน ส่วนใหญ่จะใช้สีดำ สีแดง สีขาว และสีเงินเป็นสีหลักในการทอ เมื่อทอเสร็จเป็นผืนผ้าสีของผ้าจะมีสีโทนเดียว ไม่ฉูดฉาด ในบางครั้งอาจมีการใช้สีทอง สีส้ม สีม่วง สีบานเย็น สีน้ำเงิน สีน้ำตาล สีเหลือง และสีเขียวทอแทรกเข้าไปแต่ไม่มาก 6) การเย็บต่อตะเข็บผ้าตีนจกเมืองน่าน ส่วนใหญ่มีการเย็บต่อตะเข็บในโครงสร้างส่วนตัวผ้า 2 ตะเข็บ เช่นเดียวกับผ้าชิ้นของชาวไทลื้อ 7) จำนวนผืนผ้าที่ใช้ในการเย็บประกอบเป็น ผ้าตีนจกเมืองน่านในแต่ละส่วน มักจะใช้ผ้าจำนวน 3-5 ผืน เย็บประกอบเข้าด้วยกันเป็นผ้าตีนจกเมืองน่าน โดยแบ่งเป็นส่วนหัวผ้า 1-2 ผืน ส่วนตัวผ้า 1-2 ผืน และส่วนตีนผ้า 1 ผืน

จากผลการวิจัย มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายดังนี้

ผ้าตีนจกเมืองน่าน เป็นงานหัตถศิลป์ประเภทสิ่งทอ ที่ใช้ในโอกาสพิเศษของชาวเมืองน่าน จากสภาพแวดล้อมผ้าตีนจกเมืองน่านในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ อ. เมืองน่าน จ. น่าน และจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว อ.ท่าวังผา จ. น่าน ที่เขียนขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 พบว่าทั้งช่วงระยะเวลา และรูปแบบมีความสัมพันธ์กับผ้าตีนจกเมืองน่านโบราณที่เป็นวัตถุพินิจภัณฑ์ ประเภทผ้าตีนจกเมืองน่าน ในพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ ที่ใช้ในการวิจัย เมื่อนำข้อมูลมาจัดระบบโดยการจำแนกประเภทข้อมูลเป็น 2 หมวดหมู่ พบว่าเมื่อจำแนกประเภทข้อมูลตามช่วงระยะเวลาการทอและหรือการใช้สอยผ้าตีนจกเมืองน่าน ที่ใช้ในการวิจัย ทั้ง 4 ช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ ก่อน พ.ศ. 2401 จนถึง พ.ศ. 2500 ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ ผ้าตีนจกเมืองน่าน แต่เมื่อจำแนกประเภทข้อมูลตามแหล่งที่พบผ้าตีนจกเมืองน่าน ที่ใช้ในการวิจัย ทั้ง 6 แหล่ง จะเห็นได้ว่ามีรูปแบบการใช้สี และลวดลายเหมือนและแตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากความรู้เรื่องผ้าตีนจกเมืองน่านยังไม่ได้ได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง และด้วยข้อจำกัดทางด้านหลักฐานทางเอกสารและวัตถุ จึงทำให้การศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ผ้าตีนจก

เมืองน่านเป็นข้อมูลความรู้ที่ถูกศึกษาค้นพบใหม่โดยใช้หลักฐานชั้นต้นจากวัตถุพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือเป็นหลัก

เอกสารอ้างอิง

จิรศักดิ์ เตชะวงศ์ญา, (2546, ตุลาคม-ธันวาคม). จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน การศึกษาครั้งสุดท้าย. **เมืองโบราณ**. 29(4): 10-25.

Chirasak Dechawongya. (October - December, 2003). Wat Phumin Mural, Nan province, Last Study, **Ancient City**, 29 (4): 10-25.

จิราวรรณ กาวิละ โอคาโมโตะ, แพทรีเซีย ซีแมน, ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2553). **สุนทรีย์แห่งลีลา ผืนผ้าแพรรณพินิจผ้าชิ้นเด่นของพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ**. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

Chirawan Kawila, Okhamoto, Patricia Seamen and Songsak Prangwatthanakun. (2010), **Aesthetic style of Phraephon Phinit fabric, remarkable piece of cloth of Bank of Thailand Museum. Northern Region Office**. Chiang Mai: Nopburi Printing.

ทักษิณา พิพิทกุล. (2558, มกราคม-มิถุนายน). จิตรกรรมในฐานะตัวบ่งชี้ของความรู้: สตรีเปลือยใน “DEVI” ของ ธเนศ อ้าวสินธุ์ศิริ. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. 16(2): 8.

Thaksina Phiphitkul. (2015, January – June). Knowledge theme painting: Nude Women “DEVI” by Mr. Thanet Aosinsiri. **Journal of the Institute of Culture and Art, Srinakharinwirot University**. 16 (2): 8.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2530). ผ้าเมืองน่าน. ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการครั้งที่ 3 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Songsak Prangwatthanakul. (1987). Nan Fabrics in the 3rd **Academic Seminar Documents, Faculty of Humanities, Chiang Mai University**. Chiang Mai: Faculty of Humanities Chiang Mai University.

_____. (2540). ผ้าเมืองน่าน : การผสมผสานวัฒนธรรมไทยวนและไทลื้อ. ใน **เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง สืบสานอดีตอันรุ่งเรืองของเมืองน่าน: ข้อมูลและมุมมองใหม่ทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์**. เชียงใหม่: โครงการศึกษาชนชาติไท มหาวิทยาลัยพายัพ.

_____. (1997). Nan fabric: a mixture of Tai Yuan and Tai Lue cultures. In the, **Academic Seminar document on the heritage of Nan past glory: new data and views on archaeological, History and ethnicity**. Chiang Mai: Thai Study project, Payap University.

_____. (2548). **พจนานุกรมวัฒนธรรมผ้าไทยล้านนา**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2005). **Thai Lanna cultural fabric dictionary**.

Chiang Mai: Faculty of Humanities Chiang Mai University.

_____. (2551). **มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2008). **Thai Lue Heritage woven cloth**. Chiang Mai: Faculty of Humanities Chiang Mai University.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, แพทรีเซีย ซีแมน. (2531). **ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

Songsak Prangwatthanakul and Patricia Seamen. (1998). **Lanna cloth Yuan Lue**. 2th Edition. Bangkok: Amarin Printing Group.

นาวัน ปัญญาหาญ. (2551). **รายงานการวิจัยเรื่อง สุนทรีย์ศาสตร์เชิงพุทธในผ้าทอเมืองน่าน**. ระดับปริญญาโท วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Nawin Panyahan. (2008). **Study Report on Buddhist aesthetics in the Nan City Textile**. Postgraduate Master's thesis, Philosophy, Graduate school, Chiang Mai University.

บุญถิ่น อินตฤทธิ กัญญา เกียรติมนรัตน์ และเพ็ชรี ฐะปะนีย์. (2548). **รายงานการวิจัยเรื่อง ผ้าทอไทย ภาคเหนือเพื่อการพัฒนาสู่สากล**. สาขาวิชาปรัชญา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Boonthin Intarit, Kanchana Kiatmaneerat, and Phetcharee, Rupawichet. (2005). **The research report on Thai northern Woven Cloth for International Development**. Philosophy, Faculty of Education, Chiang Mai University.

เผ่าทอง ทองเจือ. (2549). **ภูมิปัญญาไทยกับไทยธนาคาร ชุดที่ 1 พระภูษาผ้าทรงในราชสำนักสยาม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

Phaonthong Thongchuea. (2006). **Thai pride with the Bank of Thailand 1st set the garment made in the court of Siam**. Bangkok: Amarin Printing Group.

พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ. (2555). **งามภูษา ผ้าลุ่มน้ำน่าน. ใน เอกสารประกอบการจัดนิทรรศการงามภูษา ผ้าลุ่มน้ำน่าน ณ พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ.

Northern Region Office, Bank of Thailand Museum. (2012). **Beauty garment Nan Basin cloth. The Beauty garment Nan Basin Cloth Exhibition, Northern Region Office, Bank of Thailand Museum documents, Chiang Mai at Bank of Thailand Museum, Northern. Chiangmai: Bank of Thailand Museum, Northern Region Office**.

_____. (2557). **จากเส้นทางการค้าในล้านนา สู่อารมณ์แห่งราชสำนัก. ใน เอกสารประกอบการจัดนิทรรศการจากเส้นทางการค้าในล้านนา สู่อารมณ์แห่งราชสำนัก ณ พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ.

เหนือ.

_____. (2004). The trade route from Lanna to garment of the court. in **the trade route from Lanna to garment of the court exposition documents at Northern Region Office, Bank of Thailand Museum documents, Chiang Mai at Bank of Thailand Museum**. Chiangmai: Bank of Thailand Museum, Northern Region Office.

มณี พยอมยงค์. (2526). **ล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ม.ป.ท..

Manee Phayomyong. (1983). **Thai Lanna**. Chiangmai n.d.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **นุ่ง**. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2559, จาก <http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-23-search.asp>

Royal Academy. (1999). **Nung**. Retrieved on March 1st 2016, from <http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-23-search.asp>

เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2548). **ไทยยวน สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย**. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

Renu Mueanchanchoei. (2005). **Tai Yuan Encyclopedia of Ethnic Group in Thailand**. Nakhon Pathom: Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2530). **โครงการศิลปะอุตสาหกรรมไทย ชุดที่ 2 ผ้าไทย พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและ สังคม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

Wibun LiSuwan. (1987). **The set 2 of Thai cloth for development of Thailand art and social industry project**. Bangkok: Amarin.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (2548). **คู่มือการจัดทำแผนการ จัดการความรู้**. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาส่วนราชการ ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และการจัดการ ความรู้ในส่วนราชการ.

Office of Public Sector Development, Thailand Productivity Institute. (2005). **Planning Guide, Knowledge Management**. Bangkok: Development projects section, The organization of learning and knowledge management in government.

สมเจตน์ วิมลเกษม. (2556). **ถอดรหัสวัดภูมิินทร์**. น่าน: อิงเบอร์รี่ น่าน.

Somche Wimonkasem. (2013). **Wat Phumin decode**. Nan: Ingberries Nan.

สน สิมাত্রัง. (2521). **จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว**. ใน **ศิลปะลานนาไทย จัดพิมพ์เนื่องในงานฌาปนกิจ นายจาร์ก และนางทิพย์ พงศ์พิพัฒน์ วัดเทพศิรินทราวาส**. กรุงเทพฯ: คณะเจ้าภาพ.

Son Simatrang. (1978). **Wat Nong Bua, Thailand Lanna Arts Mural Published on the occasion of funeral, Mr. Charak and Mrs. Thip Phongphiphat, Wat Thep Sirin Thrawat**. Bangkok: The hosts.

สรสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2555). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

Saratsawadi Oongsakun. (2012). **Lanna history**. 9th Edition 9.

Bangkok: Amarin.

_____. ผู้ปริวรรตและจัดทำ. (2534). **โครงการปริวรรตคัมภีร์ใบลานและพับหนังสือ จากอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง เรื่องหลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนาจากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับหนังสือ**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. Changer and author. (1991). **The leave and leather fold Bible change from Lanna characters to central Thailand characters on Lanna history evidence from Lanna Bible Documents film The leaves and leather fold project**. Chiang Mai: Faculty of Humanities, Chiang Mai University.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. (2552). **อัตชีวประวัติของหม่อมศรีพรหมา** กฤดากร. กรุงเทพฯ: ศักดิ์สยาม.

Sulak Siwarak. (2009). **Mom Sriphromma Krisadakorn Autobiography**. Bangkok: Sueksit Siam.